

Ur *Häftan för kritiska studier* nr 2-3 1979

Sten Gromark

Från produktionens rum till rummets produktion

Om den franska forskningsfronten kring samhällsbyggets sociala grundvalar

Red introduktion

På senare år har i Frankrike en mycket intressant och omfattande urban-forskning vuxit fram. Under rubriken ”den urbana frågan” analyseras inte bara urbantillväxt och lokala konfliktrörelser utan också storstadslivet i alla dess aspekter.

Manuel Castells är den kanske mest kände företrädaren för denna marxistiskt inspirerade forskning. I hans skrifter har intresset förskjutits från produktionens motsättningar till storstadslivets konflikter. Reproduktionen av arbetskraften och särskilt begreppet ”kollektiv konsumtion” intar en central plats i hans arbete. Detta öppnar frågan om en ändrad politisk strategi med inriktning på kamp om stadslivets kvaliteter, t.ex. kollektivtrafik och miljöfrågor.

Den franska urbanforskningen har genomgått en unik teoretisk utveckling och lyckats bryta Chicagoskolans dominans. Fruktafulla tankeutbyten har utvecklats med engelska forskare (bl.a. i tidskriften *International Journal of Urban and Regional Research*) och med franska kritiker som, influerade av bl.a. Foucault arbetar från socialpsykologiska/historiska utgångspunkter.

Författaren betraktar Henri Lefebvre som den mest betydelsefulla gestalten i fransk urbanforskning.* Lefebvre har till livsuppgift tagit att förnya den marxistiska traditionen och har sedan trettioalet skrivit filosofiska arbeten.** Vid mitten av sextioalet började han arbeta med frågan om det urbana samhället och har kommit till slutsatsen att motsättningen mellan kapital och arbete alltmer övergått i en motsättning mellan produktion och natur. Gromark konstaterar att den ömsesidiga kritiken mellan Lefebvre och de mera traditionellt marxistiskt orienterade forskarna är häftig, men han finner den en smula onödig. Det centrala temat för Lefebvre är frågan om hur rummet produceras och han försöker introducera rumsbegreppet i en filosofi som rymmer sociala, psykologiska, politiska lika väl som arkitektoniska aspekter. Den moderna staten är den sociala kraft som har det avgörande inflyandet över de rumsliga produktionsformerna vilket bildar utgångspunkten för konstruktionen av kategorin ”det statliga produktionssättet”.

Avslutningsvis ställer Gromark frågan om det finns någon grund för det antagande som den franska urbansociologin vilar på, nämligen att de nya sociala rörelserna — urbana proteströrelser, miljögrupper osv. — verkligen utgör en ny social kraft som skulle kunna efterträda arbetarrörelsen som bärare av en progressiv samhällsförändrande dynamik.

* På svenska finns Henri Lefebvres bok [Staden som rättighet](#) (fransk utg. 1968, svenska. 1982)

** På svenska finns [Marxismen](#) (1948 / 1969), [Marx' sociologi](#) (1966 / 1968) och [Lenins tänkande](#) (1955 / 1971). Första årtalet anger bokens utgivningsår i Frankrike, det andra den svenska översättningen.

”Lönekampens betydelse som del i en politisk strategi har mycket tydligt kunnat påvisas genom dess fördelningspolitiskt sett allmängiltiga karaktär. Det finns dock andra faktorer i samhällslivet som förtjänar en lika inträngande analys och en motsvarande ställning på den politiska scenen. Bland dessa märks framförallt de rumsliga förhållandena ...” (cit Lefebvre 1978, s. 316)¹

Citatet ovan, hämtat från den franska tidskriften *PLACE — peuple, espace, pouvoir*, nummer 6/1977, ger uttryck åt det vidgade intresset för en allsidig kritisk analys av vardagslivets samlade uttrycksformer som man i växande utsträckning kan finna hos den franska vänsterrörelsen. En viktig del i denna analys utgör idag vad man i Frankrike allmänt betecknar som 'den urbana frågan' (*la question urbaine*).² Med det uttrycket avser man de frågeställningar som väckts till följd av det industrialiserade samhällets ständigt stegrade geografiska koncentration till tätorter och storstäder. Detta menar man ger en annan grundval för en samhällskritisk analys än vad som var för handen hundra år tillbaka i tiden då till exempel Engels' genomförde sina studier kring 'bostadsfrågan'. Det franska samhället kännetecknas dessutom av den mest genomgripande urbaniseringsprocessen, från efterkrigstiden fram till idag, bland alla västeuropeiska industrialisationer. I den officiella statistiken kan man finna uppgifter om att andelen av befolkningen, boende inom tätbebyggda områden 1957 uppgick till 54,5%. Idag anges motsvarande siffra till 70,6%. Dessa förhållanden är en del i förklaringen till varför de urbana problemställningarna fått en sådan genomslagskraft i den offentliga debatten. Den växande andelen tidskrifter som behandlar dessa problem och som förmedlar, vad man betecknar som, 'lokal mot-information' till allmänheten i frågor som gäller planering och byggnadsväsende, speglar också väl den aktuella situationen.³ Industrisamhällets rumsliga konsekvenser är uppenbarligen på väg att politiseras och utgör i dagens Frankrike en viktig del i det partipolitiska spelet, man talar ofta om 'samhällsbyggnadspolitik' (*la politique urbaine*).

Denna utveckling har knappast gått de franska samhällsforskarna förbi utan har lett till att 'den nya franska urbana sociologin' internationellt sett har trätt fram som ledande framförallt på det teoretiska planet. Ett förhållande som för övrigt mycket tydligt demonstrerades vid världskongressen i sociologi, Uppsala, augusti 1978. De sammankomster som forskningskommittén kring 'Urban och regional utveckling' arrangerade gav prov på det inflytande som framförallt Manuel Castells och Jean Lojkines arbeten utövar på amerikanska, brittiska och kanske även tyska forskare inom ämnesområdet. Vad ligger bakom denna teoretiska utveckling? Vad kan de franska forskningsresultaten tillföra det svenska vetenskapliga samhället i form av teoretiskt innehåll och förändrade synsätt på samhällsbyggnadets sociala motsättningar? Denna artikel är ägnad dessa frågor samtidigt som den är avsedd att presentera några huvudlinjer i den franska forskningsfronten. De franska arbetarna finns ännu inte översatta till svenska varför denna uppgift känns särskilt angelägen. Jag har valt att koncentrera framställningen kring den franske filosofen

¹ Jag har valt att i artikeln översätta det franska begreppet 'espace' företrädesvis med böjningar av det svenska ordet rum, 'rumsliga förhållanden', 'rumsliga produktionsformer' osv. Den direkta översättningen 'rum', 'Rummet' har jag utnyttjat i mindre utsträckning på grund av att det lätt kan leda till missförstånd. Franskans 'espace' betyder såväl 'rum' i abstrakt mening som 'rymd'. Med begreppet 'det rumsliga' hoppas jag att denna innebörd skall göras klarare. Jag ansluter mig också därmed till det arkitekturteoretiska begreppet 'rum' (t.ex. tid och rum, stadsrum, rumsupplevelse) men vill ge det en vidare mening – rumsligheten som en beståndsdel i verklighetsbegreppet. 'Arkitektur', slutligen, är det som interiöriserar det rumsliga med bestämda symbolvärden.

² Begreppet 'urban' har ett svårbestämt innehåll i svensk språkbruk. Det franska begreppet 'l'urbain' motsvarar närmast det moderna industrisamhällets karaktäristiska rumslighet, storstaden, till skillnad från jordbrukarsamhällets 'rurala' rumslighet. Se även Lefebvre 1970a).

³ . Se t.ex. tidskrifterna *PLACE*, éditions Solin, Paris och *METROPOLIS* éditions Métropolivire, Paris, i synnerhet Volume III no 28/ 29/30, s. 32: 'La presse locale de contre-information'.

Henri Lefebvre men vill också försöka teckna hela vidden av de franska forskningsinsatserna kring kritiken av det urbana samhället. Henri Lefebvre presenterades för svensk publik genom Bo Bergmans artikel i tidskriften *Ord och Bild* 6/1974 (Bergman 1974). Föreliggande artikel bygger på sedan dess nytillkommet material och har dessutom ambitionen att ställa Lefebvres insatser i förhållande till andra inflytelserika forskares arbeten inom ämnesområdet. Anledningen till att jag ägnar Lefebvre detta utrymme, är att han idag får anses vara den minst kände bland de franska forskarna åtminstone i Sverige.

Den urbana frågan

”Huvudargumentet för att de urbana rörelserna blir avgörande är att de är grundelement i den politiska och ideologiska hegemonin — bortom den industriella klassens gränser — som vänstern måste övervinna för att gå vidare på den demokratiska vägen till socialism.” (Castells 1977b, s.45)

Den forskare vars arbeten fått den största internationella spridningen och därför också direkt förknippas med den franska urbana skolan är utan tvekan Manuel Castells. Han framstår idag som förgrundsgestalten inom den franska forskningsvärlden bland dem som gett sig i kast med att granska det urbana samhället ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv företrädesvis på marxistiska grunder och representerar därmed den för närvarande dominerande riktningen inom fransk urbanforskning. Det finns därför anledning att inledningsvis försöka teckna huvuddragen inom denna skolbildning som på vissa punkter klart skiljer sig från andra mer marginella riktningar.

Manuel Castells bok *La Question Urbaine* (Den urbana frågan) utgavs i sin första upplaga 1971 (Castells 1971). Denna bok innehåller en strukturalistisk och marxistisk teori om det urbana samhället som i huvudsak kan betecknas som formell men som grundats i omfattande empiriska studier av Dunkerqueområdet i nordvästra Frankrike. Arbetet bär tydliga drag av akademisk avhandling och är tyngd av något överdrivna krav på vetenskaplighet men är för den skull inte mindre intressant. Det speglar utgångsläget för den urbana forskningen i Frankrike och det efterord som Castells tillfogat 1977 års upplaga, (Castells 1977a, 1977c) erbjuder ett utmärkt tillfälle till inblick i de förändringar som han och

hela den franska rörelsen genomgått under 70-talet i sitt förhållningssätt till 'den urbana frågan'. Castells är här starkt självkritisk och menar att det övertydliga strukturalistiska synsättet starkt kan ifrågasättas. Boken kommer sannolikt att under lång tid framöver betraktas som en klassiker inom området, representerande den franska urbana sociologin.

Vad består då denna skolbildnings grundläggande synsätt i? Vetenskapligt sett kan den karakteriseras som en förskjutning i intresseinriktningen från arbetslivets sociologi till storstadslivets sociologi. Marxistiska samhällsvetenskapliga forskare har av tradition riktat sina kritiska blickar mot fabriksgolven och mot de ekonomiska realiteter som där är förhanden. Castells betraktar staden i sin helhet idag som en ”fabrik”, en produktionsenhet i den kapitalistiska ekonomin. Storstadens tillväxt, menar Castells, kan förklaras med att koncentrationen i rummet är en konsekvens av marknadsekonomin lagar. En kritisk analys av detta urbaniserade samhälle måste emellertid uppmärksamma de reproduktiva funktioner som stora delar av storstaden idag fyller. Marknadsekonomin kräver att arbetskraften reproduceras — i snäv mening att svara för dess omedelbara överlevnad och tillväxt — i vidgad mening att ge möjligheter till utbildning, kulturell påverkan och ideologisk kontroll. Detta leder till något som man kallar 'kollektiv konsumtion' (*les équipements collectives*) dvs. ungefär 'bruk av offentliga rumsliga nyttigheter'. Investeringar inom denna sektor — bostäder, skolor, kommunikationssystem — är emellertid inte lönsamma ur det investeringsvilliga kapitalets synvinkel vilket då förklarar statens vidgade delaktighet i att svara för utbyggnaden inom denna 'reproduktiva sektor inom ekonomin'. Det rumsliga utgör därför ett

medel för produktion och reproduktion av ett visst produktionssätt. Det reproducerar samhälleliga förhållanden ge nom den materiella organisationen som i sin tur är en social produkt. Det avgörande för samhällets utveckling blir följaktligen frågan om vem som har makt över den rumsliga produktionen och ett viktigt politiskt ämne blir frågan om hur de offentliga investeringarna i 'kollektiv konsumtion' fördelas i rummet och därmed till olika samhällsklasser. Dessa avgöranden fällt på det centrala planet inom statsförvaltningen och på det lokala inom kommunen.

En ny politisk strategi?

Konsekvenserna av det ovan helt kort relaterade resonemanget blir på det politiska planet en vidgning av det marxistiska projektet till att gälla inte i första hand en kamp på fabriksgolvet utan en kamp om staden och stadslivets kvaliteter i sin helhet, i sig innehållande produktionslivets sfär. Det innebär ett blottläggande av den rumsliga produktionen som ett strategiskt redskap i händerna på de dominerande samhällsklasserna inte minst i den mån de kan sägas behärska statsapparaten. Det innebär också att man inom vänsterrörelsen får upp ögonen för de rumsliga förhållandenas ställning i den övergripande samhällsutvecklingen och att man vidgar förståelsen för dessas strategiska betydelse och inneboende möjligheter till samhällsförändring på lång sikt. Den rumsliga dimensionen har länge varit en blind fläck inom den marxistiska idébildningen och klassikerna har lämnat föga uttömmande teoretiska bidrag i frågan om förhållningssättet till det rumsliga.

Många av de franska forskningsarbetena utgår ifrån detta synsätt och man har på flera sätt visat hur den rumsliga produktionen är direkt klassbunden. Ett exempel är Lojkines arbeten kring Paris kommunikationssystem. Dess utbyggnadsförlopp kan direkt förklaras med olika samhällsskikt representation i de beslutande och verkställande organen (Lojkine 1973). En annan viktig aspekt är att de statliga ingreppen i planeringsprocessen skärper de sociala motsättningarna och leder till att allt bredare samhällsskikt tvingas förändra sitt sätt att göra bruk av det offentliga rummet. Konsekvensen blir att de rumsliga förändringarna höjer den revolutionära potentialen och beredvilligheten till aktivt engagemang i de urbana frågorna. Dominique Mehl har tydligt kunnat visa att den första mera omfattande massrörelsen sedan maj 1968 i Parisregionen var aktionen mot Paris transportsystem 1970-71. Denna rörelse förändrades från att till en början ställa krav på lägre taxor och bättre kollektiva förbindelser till att ställa vidgade kvalitativa krav på stadslivet, slutligen med ekologiska övertoner. Detta utvecklingsförlopp menar hon speglar den förändrade sociala basen bakom de urbana sociala rörelserna. För arbetarklassen innebär ett engagemang i dessa rörelser en möjlighet till något drägligare rumsliga levnadsvillkor medan för borgarklassen, mycket står på spel om den inte förmår försvara sina privilegier i de urbana proteströrelserna. (Mehl 1978)

Staden och staten

Den problemställning som blivit en konsekvens av de franska forskarnas intresse för den urbana verkligheten är maktförhållandet mellan staten och den enskilda kommunen. De spektakulära framgångar som vänsterrörelsen uppnådde i kommunalvalen för några år sedan med vänstermajoritet i många kommuner och samtidigt det senaste nederlaget i val till nationalförsamlingen, har lett till en ökad känslighet för 'det territoriella', (le territoire). De flesta forskare intresserar sig i allt växande utsträckning för de lokala fenomenen och i synnerhet för kommunen som den samhälleliga enhet där förutsättningarna för den rumsliga produktionens inriktning slutgiltigen avgörs och får sina konsekvenser i den enskilda människans vardagsliv. Jean Lojkine, forskare vid Ecole Pratique i Paris, representerar här en typisk utvecklingskedja. Han genomförde i mitten på 70-talet studier kring Paris kommunikationssystem, (vilka tidigare omnämnts) och satte sig

sedan, i likhet med Castells, ned för att skriva ett teoretiskt och formellt bidrag till den marxistiska kritiken av det urbana samhället, 'Marxismen, staten och den urbana frågan' (Lojkine 1977). Idag har Lojkine nyligen avslutat en lokalsamhällsanalys av Lille och dess planeringspolitik från början av 1800-talet fram till idag. I debatten hör man också allt oftare begrepp som 'la strategie de la base' eller 'pouvoir municipale' (ung. gräsrotsstrategi resp. kommunal makt). Särskilt betecknande är Castells senaste intresse för 'den kommunala frågan' i Spanien efter Francos fall.

Det franska samhället saknar inte heller en lång historisk tradition i detta avseende; 'kommunarderna' från Paris kommunen 1871 är säkert kända för de flesta. "Att erövra makten i den kommunala församlingen, denna samhällets minsta politiska institution, är proletariats första steg i sin kamp för samhällsförändring" står det exempelvis skrivet i Massards bok *Le Citoyen de Paris* (cit. Perrot, *Les ouvriers en grève*, Mouton, 1973).⁴ Det som idag gör det legitimt att återuppväcka denna historiska tradition — ur ett vetenskapsteoretiskt perspektiv — är det nyvunna intresset för Antonio Gramscis arbeten om kommunen som en betydelsefull strategisk enhet bland samhällets politiska institutioner. Nyckelbegreppet här är det lokala samhället — kommunen, kvarteret, stadsdelen — som 'lieu d'organisation de consentement actif' (ung. 'den rumsliga grunden för verksamhet politiskt samtyckte och aktiv handlingsvilja').⁵ Ett annat tecken på att den 'lokala strategin' är giltig idag är att det senaste numret av *Espace et Société* helt ägnas åt temat 'lokal makt' (*le pouvoir lokal*).

På statlig nivå är de fördelningspolitiska frågorna ofta särskilt tillspetsade i ett land som Frankrike. De nationella hänsynen spelar ofta ut de lokala. Statsadministratörerna verkar för att huvuddelen av det offentliga kapitalet skall läggas ned i stora nationella och regionala satsningar som exempelvis La Défense eller 'de nya städerna' i Parisregionen. Dessa investeringar slukar stora mängder kapital och det blir sällan något över åt kommunala satsningar på bostadsbyggnandet eller på utbyggnad av barnomsorgen. Maktfördelningen mellan den centrala statsmakten och den lokala kommunen ställs därför ofta på sin spets och kommunerna driver en målmedveten kampanj för att utverka statliga subventioner till främst bostadssociala satsningar. Kommuner som är särskilt måna om sina rättigheter och utnyttjar de utrymmen som finns i lagstiftningen för att hålla ekonomiskt stöd menar man från centralt håll bedriver en 'subversiv planering'. Det kan tilläggas att Frankrike idag består av mycket små och resurs-svaga kommuner, närmare bestämt 38.000. Denna siffra kan jämföras med motsvarande svenska som efter kommunsammanslagningen uppgår till knappt 300.

Engelska och franska kritiker av marxistisk samhällsbyggnadsforskning

Den franska marxistiska samhällsbyggnadsforskningen har genomgått ett teoretiskt utvecklingskede som ter sig förhållandevis unikt ur ett internationellt perspektiv. Den har givit nytt liv åt den marxistiska idédebatten samtidigt som den gett nya fruktbara alternativa synsätt på den urbana problematiken i förhållande till de som den tidigare förhärskande amerikanska urbana sociologin, representerad av exempelvis Chicagoskolan, kunnat erbjuda. Vid slutseminariet inom den internationella forskningskommittén kring 'Urban och regional utveckling' vid världskongressen i Uppsala 1978, kunde man också konstatera att man det senaste decenniet nått en välutvecklad 'formell' teori och att det nu återstår att förvandla den till en 'substantiell' sådan, dvs. en empiriskt väl underbyggd och beprövad teori. Många talare framhöll också värdet av en jämförelse mellan kapitalistisk och socialistisk planeringspraxis.

⁴ Se *Colloque du CRU*, Paris, 1978.

⁵ Se Lojkine, Jean, *De la politique urbaine aux appareils hmonique locaux*, stencil, Ecole Pratique CEMS, Paris, 1978.

Under konferensen framgick det också tydligt att de engelska forskarna idag är de mest initierade kritikerna av den franska skolans begrepp och synsätt. Detta har möjliggjorts genom de pionjärinsatser som framförallt C.G. Pickvance och Michael Harloe bidragit med. De har översatt flera av de viktigaste franska arbetena och presenterat dem för en engelskspråkig publik. Ett viktigt led i detta arbete har bestått i den nystartade tidskriften *International Journal of Urban and Regional Research*.⁶ I denna publiceras såväl engelskspråkiga som franskspråkiga texter och utbytet över kanalen har tack vare denna blivit livligt. Det har också lett till att flera av Manuel Castells arbeten kunnat översättas till engelska och att ytterligare några arbeten kommer att publiceras under nästa år. Bland dessa märks framför allt en sammanställning av Castells viktigaste arbeten under 60- och 70-talet (Castells 1979). Ur svensk synvinkel är detta naturligtvis synnerligen välkommet.

De engelska kritikerna står emellertid för en relativt begränsad kritik. Den behandlar i huvudsak tolkningsproblem och begreppsliga sammanhang och rör inte vid grundläggande vetenskaps-teoretiska antaganden inom den marxistiska samhällsbyggnadsforskningen. De franska kritikerna går mycket djupare i sin kritik och ifrågasätter de marxistiska ståndpunkterna som sådana vilka man menar har fastnat i ett utpräglat strukturalistiskt och positivistiskt synsätt. Denna vetenskapliga metodik, menar man, tillåter inte att kvalitativa frågeställningar ges tillräckligt utrymme. Man menar också att frågor kring makten som sådan och samhällets organisation lämnas obesvarade eftersom de är svåra att tolka i renodlade marxistiska klasskampsbegrepp. Den här typen av kritik har framförts från en skolbildning inom den franska samhällsbyggnadsforskningen som i huvudsak inspirerats av filosofer som Foucault och Deleuze. Den representeras t.ex. av den franska forskningsgruppen CERFI som under senare tid publicerat en rad uppmärksammade forskningsrapporter. De kännetecknas av ett socialpsykologiskt perspektiv förankrat i ett utpräglat historiskt synsätt. Den här forskningsinriktningen karakteriseras i Frankrike som den kvalitativt orienterade. Den tycks ha förstärkt sitt inflytande avsevärt under de senaste åren. Manuel Castells har visat sig känslig för dessa betydande invändningar och öppet deklarerat att de måste tas på allvar. Det ser därför ut som om ett närmande mellan den mer ortodoxa marxistiska forskningen och den mer utpräglat kvalitativa inte är helt fjärran.

Henri Lefebvre

Man kan således konstatera att den franska samhällsbyggnadsforskningen är sammansatt av flera olika motsatta och angränsande forskningstraditioner.⁷ Den som Manuel Castells företräder har dock haft det avgörande inflytandet under hela 60- och 70-talet. Trots att gruppen kring Castells genomfört ett banbrytande och epokavgörande insats inom samhällsbyggnadsforskningen måste ändå den märkligaste insatsen inom den franska skolan tillerkännas den enligt Otto Mannheimer tragiskt förbigångne⁸ filosofen och sociologen Henri Lefebvre. Bland de franska forskarna intar han en särställning genom hela den vidd och betydelse han i sitt arbete åsatt de urbana fenomenen i det moderna samhället. Det tycks också vara ställt utom allt tvivel att hans arbete utgjorde den drivande vetenskaps-teoretiska kraften bakom hela det franska forskningsfältet kring samhällsbyggandet, även om det är svårt att få någon fransman att erkänna detta faktum. Lefebvres ställning i det franska forskningssamhället är högst kontroversiell och ingen tycks vilja uttrycka en definitiv mening om värdet av hans arbete. Orsaken torde rimligen bestå i Lefebvres oklara politiska ståndpunkter som självfallet väcker såväl misstänksamhet som osäkerhet.

⁶ *International Journal of Urban and Regional Research/Recherche Urbaine et Régionale*, Edward Arnold publ., London, Vol. I nr 1 1977.

⁷ För en mer detaljerad beskrivning av några franska forskningsinstitut i Parisregionen, se Gromark 1978b.

⁸ Se *Göteborgsposten* 1977-11-11 'Negativitetens filosofer'.

Lefebvres enkla grundsats, det sociala rummet är en social produkt, (*l'espace (social) est un produit (social)*) ställer honom i bjärt kontrast mot det forskningsperspektiv som under 50-talet var det förhärskande inom fransk samhällsvetenskaplig forskning. Det företräddes av Paul Henry Chombart de Lauwe som lanserade de urbana studierna i Frankrike under starkt inflytande av sina studieår vid Chicagoskolan. Skillnaden kan enklast karakteriseras av att Lefebvre företräder en syn på det rumsliga som ett socialt projekt medan Chicagoskolan såg detsamma som ett materiellt objekt. För Lefebvre är också det strategiska perspektivet betecknande; de rumsliga faktorernas ställning i samhällsutvecklingen kännetecknas bäst genom sin reproduktiva verkan, sin förmåga att befästa sociala verkligheter och sammanhang. Det rumsliga är mer beständigt än den enskilda människan och utgör därför en hämmande tröghetsfaktor i samhällsutvecklingen, 'le support spatial' (den rumsliga underbyggnaden). Det kan utnyttjas i en ideologisk och politisk strategi för att bevara och befästa de rådande samhällsliga institutionerna. Det kan också utgöra ett verksamt medel för samhällsförändring, för att rumsligt befästa andra verklighetsbilder än de förhärskande. Lefebvres viktigaste insats består i att väcka förståelse för de rumsliga förhållandenas sociala, och därmed politiska och ideologiska grundvalar, där man tidigare endast kunde se tekniska och materiella aspekter.

En romantisk revolutionär?

Det rumsliga och det urbana samhällets struktur

. är ett resultat av det historiska skeendet, ett verk av sociala agenter och aktörer, av gemensamma subjekt (mål), vilka verkar under yttre tryck . . . av deras interaktion, deras strategier, framgångar och misslyckanden, består och formas det urbana samhällsrummets egenskaper och kvaliteter.” (Lefebvre 1970b. s. 171)

Dessa ord ger utmärkt åskådning åt de karakteristiska dragen i den franska forskningen kring de urbana frågorna från 60-talet fram till idag. Manuel Castells har tydligen också fångats av de tankegångar som orden frammanar och återger citatet ordagrant i *La Question Urbaine* från 1971. Den granskning av Lefebvres insatser som ingår i samma bok är visserligen föråldrad idag, men ger den historiska bakgrunden till den klyfta som idag uppstått mellan Lefebvre å ena sidan och den marxistiska forskargrupp som Castells representerar. Castells är visserligen respektfull när han skriver att ”. . . en sådan intellektuell kraft, torde kunna bidra med betydande banbrytande insatser ägnad åt den urbana problematiken...” och att Lefebvre redan i början på 70-talet ”. . . står för det djupaste och längst drivna försöken att förstå de urbana fenomenen ...” Han är å andra sidan mindre respektfull när han skriver att Lefebvres filosofiskt-spekulativa tänkande om ”. . . det urbana samhället som tusenårsriket — ligger fjärran från den enkle forskningsarbetarens mera anspråkslösa perspektiv och ambitioner ...”⁹ Castells angrepp på Lefebvre går ut på att framställa honom som en spekulativ drömmare utan empiriskt underbyggda teorier — ett för praktiken verkningslöst vetenskapligt förhållningssätt. Henri Lefebvre å sin sida skrader sannerligen inte orden när han i ett våldsamt angrepp mot de enligt honom 'ekonomistiska forskarna som skriver i *Espace et Société*', hämtat ur hans senaste bok, skriver på följande vis:

”När vissa ideologer som säger sig vara marxister, påstår sig äga hela sanningen och behagar ge sig i kast med de problem vi här behandlat det urbana, rummet, staten — så bär dom med sig en haltande marxism, reducerad och reducerande. Deras vetenskapliga attityd gränsande till positivism, skiljer sig föga från enkel funktionalism, vilket inte hindrar dem från att tillmäta densamma ett högt och bestående värde. Ur kunskapsteoretisk synvinkel tycktes deras begrepp och föreställningar klara. Så var också fallet, det var bara det, att begreppsapparaten förenklade 'det verkliga' eller 'förverkligandets förlopp', en process som gick dem helt förbi. Eftersom deras 'reduktionistiska' tänkande 'strukturerade'

⁹ Citaten hämtade från Castells 1977b, s. 117 – 128

verkligheten när de trodde sig beskriva densamma, så resulterade dessa ideologers arbeten i exakta men triviala slutsatser, vilka de inte underlät att ge sken av stora vetenskapliga sanningar.” (Lefebvre 1978, s. 267-268)

Det kan tyckas att denna motsättning är en smula onödig och att de två synsätten trots allt sammantagna representerar något större än de skulle kunna göra var och en för sig. Bakom denna till synes vetenskapliga fejd ligger givetvis också grundläggande politiska motsättningar om vem som sitter inne med den 'riktiga' definitionen av vad den marxistiska traditionen egentligen består i. Detta vetenskapliga gräl har fortplantat sig till en svensk tidskrift. Kajsa Pehrsson har i ett nummer av tidskriften *Att Bo* 3/77 redovisat en intervju med Manuel Castells där Lefebvre framställs på det sätt som framgått av det ovan sagda. Det kan därför finnas anledning att påpeka att en sådan framställning är djupt orättvis gentemot Lefebvre och måste bygga på bristande kunskaper om hans förhållningssätt, såsom han redovisat det i sina böcker. I artikeln sägs det exempelvis att ”. . . han (Lefebvre) menar att rummets former bestämmer samhällets former . . .”¹⁰ Detta mekaniska betraktelsesätt är fjärran från det intryck av ett dialektiskt spänningsförhållande mellan det rumsliga och den sociala verkligheten som Lefebvre så tydligt lyckats frammana huvuddragen av i sina texter. Det är olyckligt att Lefebvres filosofi getts en sådan ytlig och dåligt underbyggd presentation i en svensk tidskrift. Risken är stor att han därigenom stämplas som ointressant och inte röner den uppmärksamhet han så väl är värd.

Marxismens reformator

Hela Lefebvres livsgärning har bestått i en minst av allt anspråkslös ambition: att förnya den marxistiska idétraditionen. Redan 1936 har han sett tendenserna till en långt driven dogmatisering inom det franska kommunistpartiet som en följd av Stalins maktutövande i Sovjetunionen. Som medlem i partiet vänder han sig till dess ledning med en kampskrift som bär titeln 'Begrepp och Realitet' för att rikta uppmärksamheten mot vad som är på väg att ske. Han menar att den marxistiska samhällsanalysens begreppsapparat tenderar att stå i allt sämre överensstämmelse med faktiska förhållanden och i allt högre utsträckning äga en realitet i sig själv.¹¹ Han argumenterar för en kunskapsteori, fast förankrad i direkta och omedelbara erfarenheter i vardagslivet. Hans initiativ bemöts med högst blandade känslor och vinner inget egentligt gehör. Detta innebär början på en livslång polemik gentemot partiets officiella politik. Han lämnar också slutligen partiet till följd av dess oförsonliga hållning under Algerietkrisen 1958. Sedan dess har han kunnat bedriva sin kritik från en obunden position. Han väcker stor uppmärksamhet och förvåning när han i samband med den senaste valrörelsen framträder i en intervju i *l'Humanité* och uppmanar till en röst för kommunistpartiet. Hans framtoning i pressen tycks ge intryck av en politiskt hållningslös intellektuell med klara sympatier för vänsterrörelsen men samtidigt som dess mest beska kritiker.

Förhållandet mellan begrepp och verklighet leder honom in på ett försök att formulera en 'real' filosofi, en filosofi som varken kan sägas vara materialistisk eller idealistisk. Filosofin skall beröra och befrukta verkligheten, den får inte bli en självtillräcklig tankebyggnad. Han intresserar sig därför allt mer för vardagslivets sociologi. Det arbetet ger frukt i ett antal böcker på temat.¹² Språket och dess förhållande till verkligheten blir ett annat viktigt studieområde vilket snart gör honom till en ledande språksociolog i Frankrike. Han intar också ganska snart en inflytelserik ställning som kännare och kritiker av den klassiska filosofins gestalter Hegel och Nietzsche men framförallt Marx och Engels. Heideggers filosofi utövar också betydande inflytande över hans

¹⁰ Se Pehrsson 1977, s. 27.

¹¹ Se Treusch-Dieter 1977, s. 59.

¹² Se Lefebvre 1968c, finns i tysk och engelsk översättning.

utveckling. Hans samtidskritik tar fasta på vad han kallar 'ekonomismens gastkramande syndrom' och han utvecklar en kritisk syn på 'moderniteten'. Han för ett tvåfrontkrig mot å ena sidan en försteltnad stalinistisk dogmatik och å andra en förlamande borgerlig vetenskapssyn. Hans envetna vilja att värja sig mot alla snärjande kategoriseringar gör den vetenskapliga och politiska omgivningen starkt misstänksam. Det leder till att han hamnar i ett politiskt och vetenskapligt vacuum, en ständig hemlöshet.

Det urbana projektet

Vid mitten av 60-talet kallas Lefebvre från sitt lärosäte i sociologi vid universitet i Strasbourg till den franska huvudstaden för att, i likhet med flera andra betydande samhällsvetenskapliga forskare, på administrationens initiativ, ägna sina intellektuella krafter åt ett problem vars angelägenhetsgrad nu var fullt uppmärksammat: det urbaniserade samhället. Frankrike hade på kort tid förvandlats från en jordbruksekonomi till en modern industrination. Vilka var de sociala och kulturella konsekvenserna av denna genomgripande rumsliga omdaning. Hur skulle det vidgade statliga ansvaret för insatser inom den reproduktiva sektorn organiseras? Så följer maj 1968 och det franska samhället genomgår en betydande radikaliserings. Lefebvres deltagande i studentrörelsen vid Nanterreuniversitet ger honom ett visst politiskt anseende bland allmänheten och han står mot slutet av 60-talet som Frankrikes ledande teoretiker kring de urbana problemställningarna. Majrevolten innebar givetvis en avgörande konkret upplevelse av den potentiella politiska kraft som förborgats i det urbana samhället och som bara behövde en tändande gnista för att förlösas. Majrevolten var ju inte endast ett allmänt politiskt uppror, det var också uppenbarligen en protest mot de rumsliga levnadsvillkor som den moderna produktionsapparaten i storstaden ställde. Ett av rörelsens viktigaste slagord var 'Metro, Boulot, Dodo!' (ung. tunnelbana, kneg, sovstad).

Den urbana revolutionen

Lefebvre grundar sina första vetenskapliga alster om det urbana samhället i en omläsning av vad de socialistiska teoretikerna haft att säga direkt eller indirekt i frågan. Han finner inte särskilt mycket stöd vare sig hos Marx eller Engels vilket han menar förklarar det bristande intresset för en kritisk analys av de rumsliga produktionsformerna och dess samband med det kapitalistiska samhällssystemet inom 1900-talets marxistiska forskning. Varken Marx eller Engels kunde rimligen förutse att den kapitalistiska produktionssättet skulle föranleda den långt drivna koncentrationen av tingen i rummet som vi känner idag. *Le droit à la Ville* (Rätten till stadsliv) från 1968 blir typiskt nog Lefebvres första bidrag till den franska samhällsbyggnadsforskningens teoretiska grunder. Där lanserar han tanken om att rätten till arbete naturligt borde vidgas till att gälla rätten till ett drägligt stadsliv i sin helhet. Han menar att urbaniseringsprocessen drivit upp markpriserna i städernas centra och lett till genomgripande omflyttningar av stora befolkningsgrupper, en process som han för Paris del menar startade långt före Hausmanns tid men som får sina fulla konsekvenser idag. Denna deportation från det gamla stadslivet av stora samhällsgrupper leder till stadslöshet, en förlust av ett lokalt förankrat gemenskapsliv i det egna kvarteret, till förörternas mördande långa arbetsresor och en social hemlöshet i de nya bostadsmiljöerna som fullständigt förverkar all social fantasi och politisk handlingsvilja.

La Révolution Urbaine (Den urbana revolutionen) från 1970 är den bok som sätter in dessa genomgripande sociala urbana fenomen i ett vidgat historiefilosofiskt sammanhang. Lefebvre gör ett försök att analysera samhällsutvecklingen mot bakgrund av de förändrade rumsliga produktionsformerna. Han menar att utvecklingen passerar vissa kritiska punkter. Ursprungligen gäller motsättningen mellan stad och land, det senare en förutsättning för det förra. Stadstillväxten

under den tidiga medeltiden leder till att landsbygden successivt tvingas underordna sig staden och dess borgerliga flervälde, den politiska staden. Den borgerliga stadskommunen tvingas i sin tur underordna sig de växande marknadsekonomiska krafterna och bryter samman under det politiska trycket från den växande statsmakten och det ekonomiska trycket från den begynnande industrikapitalismen. Industrialiseringsprocessen under vårt århundrade tvingas successivt att underordna sig den övergripande urbaniseringsprocessen. Den tidigare motsättningen mellan Kapital och Arbete övergår gradvis i den mellan Produktion och Natur. När produktionens utveckling på allvar — i sig själv och i sina reproduktiva rumsliga konsekvenser börjar hota naturen som sådan, när inte ens naturrummet längre undgår att marknadsvärdesättas, då har urbaniseringsprocessen nått sin yttersta konsekvens.

Den av urbaniseringsprocessen orsakade koncentrationen av tingen och människorna i rummet är något historiskt unikt. Detta förlopp har inneburit ett församhälleligande i en viss mening men det väsentliga är att det har lett till en social rumslig täthet, ur ren fysisk mening, som vi inte känner från någon annan samhällsform i historien. Dock, säger Lefebvre, saknas de sociala kvaliteter som man skulle kunna förvänta sig av denna koncentration. Aldrig tidigare har människor behandlats så illa fysiskt och psykiskt och aldrig har deras mentala och sociala verklighetsbilder rubbats så i grunden som under urbaniseringsskedet. Där ligger också det urbana samhällets paradox så ofta missförstådd av Lefebvres kritiker. Mötet, samlingens och gemenskapens rum finns bara som latent potential, en i rummet förborgad social kvalitet som inte kan förlösas trots att de fysiska villkoren är uppfyllda. Vid enstaka tillfällen förlöses den dock, då människor genom vidgad medvetenhet förmår överskrida de rumsliga villkor och andra begränsningar som binder deras sociala fantasi. Dessa är tillfällen av fest, av social uttryckskraft. Det abstrakta rummets repressiva verkan är dock det förhärskande och fjättrar människor genom sin 'abstrakta logik', som i grunden bottnar i det marknadsekonomiska kraftspelet och den repressivt verkande statliga makt- och kontrollapparaten. Det sociala kvaliteter som förborgats i det urbana samhället kan således endast realiseras under förutsättning att dessa hinder undanröjs.

Lefebvres syfte är att göra formerna för den rumsliga produktionen i sin helhet till den samhällsförändrande rörelsens centrala projekt. Han understryker gärna att en politisk strategi som nöjer sig med att bedriva sin kamp uteslutande inom produktionslivets sfär riskerar att fastna i ekonomins egen logik. Kritiken av den politiska ekonomin måste vidgas till en kritik av ekonomismen såväl som av politiken som sådan. Den måste vidgas till att gälla vardagslivets alla olika sidor, där han menar att såväl kritiken av den rumsliga verkligheten och stadslivet i sin helhet som innehållande produktionslivets förhållanden ingår. Marx var på sin tid kritisk mot sina samtida kollegor som förblindades av sin kritik av tingen i rummet. De vägde och mätte och kalkylerade. Marx lyfte blicken från Produkten till Produktionen som process. Lefebvre är i sin samtid starkt kritisk gentemot de ekonomistiska urbana forskarna. Han är kritisk mot en analys som nöjer sig med att konstatera rummets marknadsekonomiska aspekter och inte ifrågasätter de rumsliga produktionsformerna som sådana. Från Produktionens Rum till Rummets Produktion. Det är inga måttliga ambitioner som avslöjas här och som Bo Bergman påpekar i *Ord och Bild* 6/74 — han avslutar *Le droit à la Ville* med orden ”Paris 1967, 100 år efter *Kapitalet*”. Det kvalitativt orienterade forskningsperspektivet ger sig här tydligt till känna och som han skriver:

” . . . varför skulle marxismen innebära att man inte befattar sig med det symboliska, drömmen och föreställningen?” (Lefebvre 1978, s. 271)

Det förhåller sig tydligen så som Castells påpekat att Lefebvre genomgått en märklig förändringsprocess i sin intensiva närkamp med de urbana fenomenen. Det som till en början ser ut som en marxistisk problematisering av en undanskymd aspekt på den politiska verkligheten — de

rumsliga förhållandena — leder ofelbart till en problematisering av marxismen som ideologi och politisk filosofi. Genom att prövas i förhållande till det rumsligt påtagliga och vardagliga, ställs marxismens grundfrågor i en genomträngande och förtydligande belysning. Konsekvensen i Lefebvres filosofi blir ett upphävande av en av den klassiska marxistiska filosofins grundstenar — proletariatet som det revolutionära subjektet. Arbetarklassen har under det industriella skedet inte uppmärksammat de rumsliga omständigheterna i samhällsutvecklingen och därför överlåtit makten över den rumsliga produktionens inriktning till den borgerliga ideologin. Därmed har man också fångats i borgerlighetens rumsliga föreställningsvärld, reproducerande en borgerlig livs- och samhällssyn. Lefebvre söker en ny revolutionär kraftriktning men än tycks han inte ha funnit grundvalen för en sådan. Han menar uppenbarligen att subjektet förändras under historiens förlopp, men metoden, den dialektiska materialismen, den består.

Rummets produktion

Under 1974 publiceras det arbete som får anses som Lefebvres viktigaste bidrag till den rums-sociologiska teorin; *La Production de l'Espace* (De rumsliga produktionsformerna). I detta arbete syftar Lefebvre till att inordna rumsbegreppet i en filosofi som rymmer såväl sociala, psykologiska, politiska som arkitektoniska aspekter. Det leder till en framställning som sträcker sig från hisnande historiska perspektiv till slående men ofta dåligt underbyggda generaliseringar. Språkligt sett är boken oerhört spänstig i det att den gör bruk av språkets totala möjligheter till begreppsbyggnad för att nå bakom förlegade och förstelnade betraktelsesätt i förhållande till den rumsliga dimensionen i verklighetsbegreppet.

I denna filosofi utgör det rumsliga den sinnesbundna beståndsdel som Lefebvre hoppas skall ge filosofin dess förankring i vardagslivet. Det är den kunskapsteoretiska basen för en kritisk vetenskap kring det rumsliga som han försöker utforska. Den historiska processen ser han som samhällsformers och skiftande sociala realiteters materialisering i form av rum och samhällsbyggen, en stelnad social materia. Studiet av de rumsliga förändringarna i historien ser han som en väg till fördjupad förståelse för i olika samhällsformer rådande sociala, ekonomiska och kulturella motsättningar vilken inte förlorar sig i abstraktioner utan som hela tiden kan hänföras till det rumsligt påtagliga. Det kunskapsteoretiska perspektivet är fast förankrat i den enskilda människans erfarenhetsvärld och Lefebvre visar tydligt hur rumsföreställningarna under historiens förlopp producerats ur filosofiska och ideologiska meningssammanhang, framvuxna ur skilda samhällsliga produktionsbetingelser.

Rumsuppfattningarna genomgår i huvudsak tre viktiga utvecklingsskedet under historiens förlopp. Till en början finns bara ett naturrum som människorna uppfyller med de rumsliga arrangemang som näringsfånget föder. Här grundläggs den 'omedelbara rumsuppfattningen' (*l'espace absolu*) i den gamla bondekulturen, då bostaden formas av naturens villkor, i naturen och också av naturmaterial. Den stadskultur som sedan växer fram ger den materiella grundvalen för en ny rumsuppfattning, 'den erövrade rumsligheten' (*l'espace percu*). De frihetliga stadsborgarna gör arkitekturen till ett medvetet uttrycksmedel i kampen för sin näringsfrihet och lokala självständighet under de feodala herrarnas ok. Det begynnande nationssamhället skapar sin rumsliga logik där symmetrin och lineariteten blir uttryck för maktfullkomlighet och symbolen för närvaron av en högre förnuftsordning — den absoluta staten; dess förhärskande rumsföreställning betecknar Lefebvre som 'det abstrakta rummet' (*l'espace abstrait*). Det abstrakta rummet får sina fulla och extrema konsekvenser i vår egen tidsålder. Marknadsekonomins logik leder till renodlad, likgiltig och uteslutande visuell rumslighet, ett rum som behärskas av marknadsvärdets lagar och som endast tillåts ett minimum av rena bruksvärden, lösgjort från all poetik och sensualism men framförallt i fullständig avsaknad av social meningsfullhet. Det våld som detta rum utövar på den

mänskliga naturen finns inbyggt i abstraktionens väsen. Därur kan också den rumsliga alienationens orsaker spåras. Att på nytt erövra rumsligheten och tillägna sig dess uttrycksmedel blir ett strategiskt viktigt mål, att inte låta sig domineras av rumslighet utan att erövra den, göra den till sin egen, att 'appropriera' den.¹³

Rummets kvaliteter bestäms av i vilken utsträckning dess tillblivelseförlopp kan sägas vara socialt, i vad mån det är en produkt av en social process eller en frukt av maktfullkomlig individualism och teknisk rationalism. I den rumsliga verkligheten, menar Lefebvre, avgörs en samhällsförändrande rörelses verkningsfullhet i vardagslivet; den har inte fast form och är inte realiserad förrän den yttrar sig inom vardagslivets ram, såsom i rummet, den rumsliga praktiken och de rumsliga produktionsförhållandena. En samhällsförändring som inte är fast förankrad i den enskilda människans medvetande, som konkretiseras i den rumsliga praktiken och dess verk genom samhällsmedborgarnas sätt att handla och dela en kollektiv medvetenhet om rummets strategiska ställning i samhällsutvecklingen — blir inte verklig annat än på pappret eller i tankevärlden. Det rum som producerats under dessa betingelser betecknar han som 'det differentiella rummet', 'de många motsatsförhållandenas jämvikts rum', 'motsättningarnas rumslighet', (*l'espace différentiel, l'espace de différences*).

Det statliga produktionssättet

”Staten är direkt förenad med rummet, under loppet av sin tillblivelseprocess, genom ett komplex förhållande, som ständigt förändras och passerar kritiska faser. Född i och med hjälp av rummet, upplöses kanske också staten i en ny form av rumslig-het.” (Lefebvre 1978, s. 259)

Detta citat är hämtat från Lefebvres senast publicerade arbete, *De l'Etat* (Om staten) från 1978. Han avslutade *La Production de l'Espace* från 1974 med att konstatera att kritiken av rummet lett honom till ett intresse för den samhällskraft som i det moderna samhället har ett avgörande inflytande över de rumsliga produktionsformerna; nämligen den moderna staten. Grundvalarna till en rums-kritisk vetenskap från 1974 har nu inordnats i en omfattande statsvetenskaplig och filosofisk granskning av 'det statliga produktionssättet' som Lefebvre menar har avlöst det kapitalistiska produktionssättet. Lefebvre är inte ensam om att presentera en teori om staten i slutet av 70-talet, både Poulantzas och Althusser har lämnat sina bidrag. Han är dock ensam om att ställa staten i förhållande till det urbaniserade samhället. De specifika franska omständigheterna ger ett rikt material för att illustrera förhållandet mellan dessa två för det moderna samhället typiska fenomen. Arbetet omfattar fyra delar. Dess vidd och betydelse som är så pass svårgripbar att det skulle kräva en egen presentation. Det intressanta med boken i detta sammanhang är att Lefebvre där bland annat diskuterar 'representativitetens kris' och hävdar att en verklig demokrati endast kan uppnås genom att den politiska representationen 'försumsligas', 'förankras i en rumslig verklighet':

”Endast en kontroll från det lokala planet och en territoriell självförvaltning kan utöva reella påtryckningar gentemot det stadsadministrativa elitskiktet och föra en kamp om verkliga förhållanden, kan ställa den konkretiserade demokratin mot den administrativa rationalismen, det vill säga att underordna den statliga logiken en försumsligad dialektik .”

”Rummet låter sig presenteras mycket bättre, på sina olika nivåer, än de sociala och mentala verklighetsbilder som flyger omkring i tomheten, utan rumslig underbyggnad.”

”I Spanien av idag (början av 1977) har långt över fyratusen kvarteradsråd — 'vecinos' — utvecklat en verksamhet som inte bara ställer det egna kvarterets organisation och förvaltning på frågan, utan sam-

¹³ Begreppen 'la domination' och 'l'appropriation' (underkastelse och tillägnelse) bildar det motsatspar med vars hjälp Lefebvre tolkar graden av människors delaktighet i de rumsliga produktionsformerna.

tidigt hela stadens och hela landets.” (Lefebvre 1978, s. 323, 168, 272)

De l'Etat bjuder på en uppslagsrikedom av sällan skådat slag inom den samhällsvetenskapliga litteraturen. Här visar sig Lefebvre också från sin mest karakteristiska sida — idé- och impuls-givarens och i mindre mening som den sansade och måttfulle vetenskapsmannen. Mycket av innehållet har förmodligen en snabbt övergående aktualitet och man frågar sig vad som kan vara av mera bestående värde. Ingen, som söker nytt debattstoff, behöver gå därifrån tomhänt, det är emellertid helt säkert.

Den urbana sociologin och rummets sociologi

Uppgiften att, i detta skede, fälla några värdeomdömen om Lefebvres betydelse och värdet av hans forskningsarbete tycks mig övermäktigt med hänsyn till hela den bredd och vidd som hans arbete representerar. Jag nöjer mig med att konstatera att Lefebvre knappast kan förbigås och särskilt inte av dem som arbetar med rumsliga forskningsproblem. Några viktiga aspekter och karakteristiska drag i Lefebvres forskningssyn tycker jag dock är värda att framhålla. För det första det kunskapsteoretiska perspektivet med dess uttryckliga vilja till att låta forskningen ta sin utgångspunkt i den enskilda människans erfarenhetsvärld och att på allvar beakta subjektiva upplevelser och kvaliteter. Det historiska synsättet är också viktigt: människans samlade erfarenheter är produkten av ett historiskt förlopp. För det andra vill jag gärna understryka förhållningssättet till de språkliga uttrycksmedlen och till begreppsbildningens värde. Till sist kan det förtjäna att påpekas att den arkitekturvetenskapliga teorin idag är förhållandevis svagt utvecklad. Den tvingas låna från andra vetenskaper och saknar en egen rumslik vetenskapsteori. Lefebvre erbjuder en god grund för en sådan teoribildning. Den spänner från det övergripande filosofiska och spekulativa, till det politiskt strategiska för att slutligen nå fram till det rumsligt verkliga i dess mest konkreta mening. Man kan ifrågasätta många sidor hos Lefebvre men knappast vara likgiltig inför hans vetenskapliga insats. Han kan sannerligen sägas vara den egentlige grundaren till den materialistiska analys av arkitekturen,¹⁴ som Castells efterlyser i sin forskningsöversikt från 1977 (Castells 1977b).

Hela den franska forskningsfronten kring det moderna industrisamhällets samhällsbyggnadsproblem slutligen, måste kunna bidra med viktiga impulser för svensk samhällsforskning och för debattklimatet hos en bredare allmänhet. Den har visserligen vuxit upp ur en rumslik verklighet som i omfattning och skala skiljer sig väsentligt från den svenska och därför förefaller säkert det franska uttryckssättet som särskilt drastiskt och tillspetsat sett med svenska ögon. Dess genomslagskraft på den internationella scenen torde under alla omständigheter inte kunna passera det svenska samhället helt förbi. Att en så starkt samhällskritisk forskning kunnat etablera sig så väl inom de statliga forskningsorganen kan delvis förklaras med en växande opportunistisk inom den franska statsadministrationen, inte minst i samband med den senaste valrörelsen. Det finns givetvis ett drag av radikalism även inom statsförvaltningen som återspeglar samhällsformationen i stort. Man kan dock förmoda att den kritiska forskningen i sista hand kommer att befinna sig mycket närmare statens interna intressen än vad som till en början tycktes vara fallet.

En urban social rörelse?

Man kan så till slut ställa sig frågan om det verkligen finns någon reell grund bakom det antagande som hela den franska urbana sociologin vilar på — nämligen att de urbana sociala

¹⁴ Se Raymond 1977 och Boudon 1977, men även tidskriften *La Vie Urbaine* 2-4/1976 s. 79 -92 för några exempel på en rumssocial arkitekturanalys, den sista artikeln skriven av Raymond m.fl., Groupe de Sociologie Urbaine de Nanterre, där Lefebvre för övrigt också är verksam.

rörelserna representerar en växande ny kraftriktning som skulle axla den roll som arbetarrörelsen innehaft under industrialiseringsskedet eller är det bara frågan om en akademisk moderörelse? Den svenska kärnkrafts-frågan har i det svenska samhället visat hur en teknisk fråga kan politiseras till den grad att den kan fälla en regering.

Det ser ut som om 'den urbana frågan' i det franska politiska klimatet har en likartad ställning. Många av de politiska partierna har försökt värva röster genom ta sig an den typen av problemställningar. Socialistpartiet drev till exempel en kampanj om livsmiljön (*le cadre de vie*) under 1977. Presidenten, Valery Giscard d'Estaing har inte varit sen att svara genom att låta inrätta ett 'livskvalitetsdepartement' med en egen minister. Skall händelser som almbåken i Kungälv, Kungstornet i Göteborg, Ålidhem i Luleå, Kvarteret Haga och Kvarteret Lustgården åter i Göteborg och nu senast Kvarteret Mullvaden i Stockholm – ses som uttryck för den vidgade politiska handlingsvilja som de rumsliga sociala motsättningarna väcker? Eller är det bara marginella missnöjesyttringar? Är rumsfrågorna en växande ny politisk kraftriktning som ger politiken en ny värdeskala? Från Produktionens Rum till Rummets Produktion.

”Vetenskapen om den sociala rumsligheten representerar den teoretiska sidan av en social process i vilken de urbana sociala rörelserna representerar den praktiska.” (Lefebvre 1978, s. 279)

LITTERATUR

Bergman, Bo, Stadsbygget som politisk strategi, ur *Ord och Bild* 6/1974, s. 318-328

Bergman, Bo, & Mannheimer, Otto, Det samhälleliga rummet. Ett samtal, ur *Ord och Bild* 6/1974, s. 329-234.

Boudon, Philippe, *Essai d'epistemologie de l'architecture*, Dunod, Paris 1971, 1977.

Castells, M, *The Urban Question – a Marxist Approach*, Edward Arnold Publ., London 1977a.

- *La Question Urbaine*, Maspero, Paris 1971, 1977b.

- Les conditions sociales d'émergence des mouvements sociaux urbains, ur *Journal of Urban and Regional Research*, vol. I:1, 1977c.

- *Sociologie des mouvements urbains sociaux – Enquête sur la region parisienne*, Paris, Copedith 1974.

- *Luttes urbaines et pouvoir politique*, Maspero, Paris 1975.

- *City, Class and Power*, MacMillan Press, 1979.

CERFI, *Recherches: Généalogie du Capital 1. Les Equipements du pouvoir*, CERFI, Paris 1973.

Cockburn, C, *The Local State*, Pluto, London 1977.

Gromark, Sten, *Det Sociala Rummet – en studie kring förhållandet mellan Rummet och den Sociala Verkligheten*, Stencil CTH-A Byggnadsplanering, 1978a.

- *Den franska forskningsfronten – aktuell planeringsteori och praxis i fransk forskning och samhällsbygge*, Byggeforskningsrapport, 1978b.

Harloe, Michael, *Captive Cities – Studies in the political economy of cities and regions*, John Wiley and Sons, London 1977.

Harvey, David, *Social Justice and the City*, Edward Arnold Publ., London 1973.

Lojkine, Jean, *La politique urbaine dans la region parisienne*, Paris-La Haye, Mouton 1973.

- *Le Marxisme, l'Etat et la Question Urbaine*, PUF, Paris 1977.

Lefebvre, Henri, [Marx' sociologi](#), Tema 1968a

- *Le droit à la Ville*, vol. I 1968b, vol. II 1973, Anthropos.
- *La vie quotidienne dans le monde moderne*, Gallimard, 1968c.
- *De rural à l'urbain*, Anthropos, 1970 a
- *Revolution urbaine*, Gallimard 1970b.
- *La Pensa Marxiste et la Ville*, Casterman, Paris 1972.
- *La Production de l'Espace*, Anthropos, 1974.
- *Hegel, Marx, Nietzsche*, Casterman, 1975.
- *De l'Etat*, tome 1 1976, tome 2 1976, tome 3 1977, tome 4, 1978, UGE, Paris.
- Introduction à l'espace urbain, ur tidskriften *METROPOLIS* okt. 1976.

Mehl, Dominique, Des mouvements sur les transports aux mouvements sur de cadre de vie, ur *Colloque du CRU*, Paris 1978, Centre de Recherche d'Urbanisme, Paris.

Meyer, Kurt, Henri Lefebvre – ein romantischer Revolutionär. Europaverlag Wissenschaft, 1973.

Murard, Lion et.al., Equipement sanitaire et hygiène sociale (1914-1945) ur *Colloque du CRU*, Paris, 1978, Centre de Recherche d'Urbanisme, Paris.

Paris, Chris et. al., *Housing Policy and the State*, MacMillan Press, 1979.

Paris, Chris, *Public Participation and Urban Renewal – Theoretical Issues and Local Study*, Centre for Environmental Studies, London 1978.

Pehrsson, Kajsa, Kampen i städerna – ett samtal med Manuel Castells, ur *Att Bo* 3/1977 s. 26 -33.

Pickvance, C.G., (ed.), *Urban Sociology: Critical Essays*, London, Tavistock and N.Y., St Martins Press, 1978.

Raymond, Henri, Commuter et Transmuter: la sémiologie de l'architecture, ur *Communications*, no 27/1977, CETSAS, Seuil, Paris 1977.

Treusch-Dieter, Gerburg, Revolution der Städte?, ur *ARCH +*, nr 34, Berlin, juni 1977.